

5

STRATEGIJE ZA POTICANJE AKTIVNOGA UČENJA

Novi društveni zahtjevi postavljaju i nove izazove pred odgojno-obrazovne sustave. Kao odgovor na te nove izazove, kao imperativ nameće se potreba organiziranja nastave usmjerene prema aktivnom učenju. Aktivno učenje koje smo u prethodnom poglavlju definirali i objasnili načelno predstavlja konstrukciju vlastitoga znanja pomoću smislenih aktivnosti. U okviru odgojno-obrazovnog rada te aktivnosti osmišljava i provodi učitelj s ciljem poticanja procesa učenja vodeći pri tome računa o načelima učenja prema kojima možemo istaknuti da je učenje konstrukcija znanja, samoregulirajući proces, uvjetovan interakcijom s društvenim i kulturnim kontekstom te da podrazumijeva suradnju (Pešikan 2014: 102).

Razmatramo li pojam strategija u okviru bilo kojeg djelovanja, načelno bismo ih mogli definirati kao planirane načine ostvarenja zadanoga cilja. U okviru odgojno-obrazovnog djelovanja odabir strategija važan je dio procesa poučavanja i učenja budući da kvalitetno osmišljeni i/ili odabrani načini rada utječu na poticanje kognitivnih aktivnosti kao temeljnog preduvjeta procesa učenja.

Nastavne strategije se u literaturi definiraju kao kombinacija metoda kojima se potiče učenikova aktivnost, odnosno omogućuje upravljanje vlastitim procesima učenja u svrhu ostvarivanja postavljenih ciljeva učenja (Cindrić i dr. 2010; Težak 1996). Pri tome je potrebno razlikovati strategije poučavanja od strategija učenja. Na strategije poučavanja oslanjaju se oni koji vode proces poučavanja kako bi lakše prenijeli određena znanja i potaknuli proces učenja vodeći pri tome računa o sadržaju poučavanja, sposobnostima učenika, vremenu koje imaju na raspolaganju, postavljenim ciljevima i ishodima učenja, vlastitim sposobnostima itd. Pored toga, za strategije učenja može se reći i da su načini koji omogućuju onima koji uče poticanje različitih kognitivnih procesa koji se prije svega temelje na njihovim aktivnostima.

S obzirom na kompleksnost procesa poučavanja i učenja nije moguće odrediti najuspješniju strategiju poučavanja i učenja. Međutim, prema znanstvenim istraživanjima

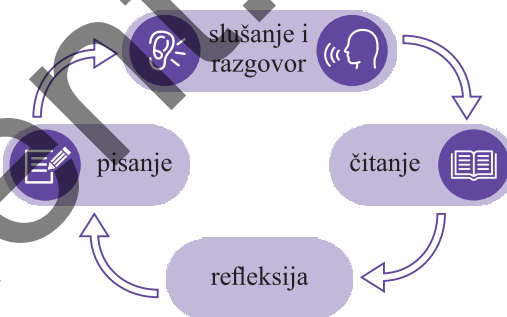

5. STRATEGIJE ZA POTICANJE AKTIVNOGA UČENJA

uspješan proces učenja podrazumijeva poučavanje koje uključuje više od slušanja izlaganja učitelja. U tom smislu poučavanje bi trebalo biti osmišljeno i vođeno tako da vodi poticanju dubinskih procesa učenja te naglašavanju afektivne dimenzije znanja uz poticanje učenika na aktivnosti poput čitanja, rasprava i/ili pisanja (Bonwell i Eison 1991; Wiggins i McTighe 1998). Uz to je važno znati kako je u procesu poučavanja i učenja potrebno izmjenjivati različite strategije ovisno o postavljenim ciljevima, sadržajima, materijalnim i tehničkim uvjetima te sposobnostima i mogućnostima učenika (Pranjić 2013). Uz navedeno, kako bi se pojedinim strategijama ostvarilo aktivno učenje, nužno je voditi računa i o predznanju učenika kao jednom od preduvjeta daljnjeg procesa učenja kao i načinima koji omogućavaju što duže aktivno sudjelovanje učenika u procesu učenja (Pešikan 2014: 107).

Dakle, vidljivo je da pojedine strategije integriraju različite aktivnosti. Tako Meyers i Jones (1993) i Blaz (2022) navode četiri temeljne aktivnosti u okviru strategija aktivnoga učenja ističući kako se u pojedinim strategijama za aktivno učenje najčešće koristi jedna ili više aktivnosti koje su nerijetko međusobno uvjetovane i povezane. U tom smislu govori se o aktivnostima:

- ➔ slušanja i razgovora
- ➔ pisanja
- ➔ čitanja
- ➔ refleksije.

Slika 2. Povezanost temeljnih aktivnosti aktivnoga učenja

Pokuša li se objasniti korelacija između navedenih aktivnosti, može se reći kako aktivno slušanje i razgovor može biti povezano sa slušanjem uputa učitelja kao i slušanjem i razgovorom vođenim s ostalim sudionicima koji imaju za cilj proces učenja. Slušanje i razgovor kao aktivnost mogu voditi od jednostavnijih kognitivnih procesa poput razumijevanja uputa za rad ili rasvjetljavanja određenih nedoumica do onih složenijih poput donošenja zaključaka, analiziranja informacija ili učinkovitijeg rješavanja problema. S druge strane, aktivnost čitanja najčešće ima za cilj upoznavanje s informacijama, odnosno određenim procesima i predstavlja svojevrsan temelj ostalim aktivnostima u okviru aktivnoga učenja. Aktivnosti pisanja pomažu strukturiranju misli i sadržaja dok proces refleksije vodi promišljanju i procjeni uspješnosti procesa učenja (D'Silva 2010).

Organizacija uspješnoga aktivnoga učenja uključuje korištenje različitih strategija učenja. Pri tome je važno istaknuti da se niti jednu od tih strategija ne može odrediti kao univerzalnu strategiju koja jamči uspješan proces učenja. Razlozi tomu su što uspješnost pojedine strategije za aktivno učenje ovisi o razini predznanja učenika, njihovoj spremnosti na produbljivanje znanja, spremnosti na suradnju kao i o motiviranosti i educiranosti učitelja, poticajnom razrednom ozračju itd. Osim toga, uspješna primjena strategija za aktivno učenje iziskuje poznavanje pravila provođenja pojedine strategije, uvježbavanje korištenja iste, važnost procjenjivanja njezine učinkovitosti kao i mogućnosti njezine primjene na različitim zadacima (Schraw i dr. 2006).

S obzirom na brojnost strategija za aktivno učenje one se mogu kategorizirati na različite načine i s obzirom na različite kriterije. Tako se, primjerice, s obzirom na kriterij vremena strategije za aktivno učenje mogu svrstati među kratkoročne aktivnosti koje su najčešće jednostavne i ne zahtijevaju puno vremena, a mogu se realizirati u okviru dijela nastavnoga sata ili u okviru jednoga školskoga sata. Osim toga, strategije za aktivno učenje mogu podrazumijevati srednjoročne i dugoročne aktivnosti. U strategije koje se temelje na srednjoročnim aktivnostima možemo ubrojiti one koje iziskuju rad u trajanju od primjerice tri mjeseca (moguće je tu pobrojati različite istraživačke aktivnosti) dok bi dugoročne bile one koje zahtijevaju rad koji može trajati cijelu godinu (primjerice projektne aktivnosti). Imajući u vidu već istaknute mogućnosti aktivnoga učenja, strategije se mogu kategorizirati i s obzirom na formu u dvije skupine: individualne i grupne strategije. Individualne strategije mogu imati za cilj, primjerice, utvrditi predznanje ili procijeniti stečeno znanje, vještine i stavove učenika, provođenje samorefleksije, razvijanje metakognicije i dr. Pod individualnim strategijama podrazumijeva se samostalan rad učenika koji može biti organiziran kao posebna aktivnost ili aktivnost koja prethodi nekom od oblika suradničkoga učenja, a može se odvijati i kao aktivnost unutar nekoga oblika suradničkoga učenja.

U ovoj će se knjizi strategije za aktivno učenje, između ostaloga, prezentirati imajući u vidu četiri već istaknute temeljne aktivnosti koje se vežu uz aktivno učenje, a to su: slušanje i razgovor, pisanje, čitanje i refleksija (Meyers i Jones 1993; Blaz 2022). Pri tome je važno istaknuti kako su neke od navedenih aktivnosti u pojedinim strategijama možda više naglašene, ali se one, u načelu, u svakoj strategiji za aktivno učenje međusobno vežu i isprepliću (Tablica 1).

5. STRATEGIJE ZA POTICANJE AKTIVNOGA UČENJA

Tablica 1. Strategije za aktivno učenje

vrsta strategije	slušanje i razgovor	pisanje	čitanje	refleksija
znam/želim znati/naučio/la sam		✓	✓	✓
ispremiješane rečenice		✓	✓	✓
jednominutni papir	✓	✓	✓	✓
usijana točka	✓	✓	✓	✓
mozgovno nadmetanje	✓	✓	✓	✓
promisli-raspravi-podijeli / napiši-raspravi-podijeli	✓	✓	✓	✓
grafički organizatori		✓		✓
koncentrični krugovi	✓			✓
govorni lanac	✓			✓
kolo naokolo	✓			✓
razredna rasprava	✓			✓
snježna kugla	✓	✓		✓
debata	✓			✓
oslikavanje misli (mentalna mapa)	✓	✓		✓
stablo budućnosti	✓	✓		✓
obilazak galerije	✓	✓		✓
tehnika kocke (kockarenje)	✓	✓		✓
šest šešira	✓	✓		✓
insert	✓	✓	✓	✓
slagalica	✓	✓	✓	✓
recipročno poučavanje	✓	✓	✓	✓

obrnuta učionica	✓	✓	✓	✓
dnevni učenja		✓		✓
intervju	✓	✓		✓
igra	✓			✓
kreativna radionica	✓	✓	✓	✓

Navedene strategije organiziraju se i provede imajući u vidu:

1. različite društvene (nastavne) oblike – samostalni rad, radu u paru i rad u grupi
2. vrijeme koje stoji na raspolaganju s obzirom na složenost strategije
3. predznanje učenika.

Pored toga važno je istaknuti kako se svaka navedena strategija može primijeniti u učenju jednostavnijega ili složenijega sadržaja te prilagoditi dobi i sposobnostima učenika.

5.1. Kako primijeniti strategije za aktivno učenje?

5.1.1. Znam-želim znati-naučio/la sam

Znam-želim znati-naučio/la sam je strategija kojom se potiče aktivno učenje i individualan rad učenika. Ovom se strategijom kod učenika potiču vještine sistematizacije i organizacije vlastitih spoznaja, povezivanje stečenih znanja i vještina s novim informacijama te kontekstualizacija znanja (Shelly i dr. 1997; Juričić 2006; Wagner, 2014). Osim toga, primjenom ove strategije kod učenika se inicira razvoj komunikacijskih vještina, vještina pisanja te samorefleksija budući da učenik u tri faze procjenjuje, a potom i predstavlja ono što zna, što želi naučiti i što je naučio. Tako učenik samostalno određuje svrhu, prednosti i nedostatke kao i budući smjer procesa učenja. Važno je istaknuti kako se strategija *znam-želim znati-naučio/la sam* može primjenjivati na početku, tijekom i na kraju jednostavnije aktivnosti poput čitanja kao i onih složenijih aktivnosti poput osmišljavanja i provedbe projekta.

Postupak provođenja

Strategija *znam-želim znati-naučio/la sam* je način bilježenja u formi tablice koja u tri koraka navodi učenike da izdvoje i organiziraju informacije prije, za vrijeme i nakon procesa poučavanja i učenja. Voditelj ove strategije je učitelj koji određuje temu o kojoj

5. STRATEGIJE ZA POTICANJE AKTIVNOGA UČENJA

je potrebno promisliti kao i pitanja koja učenike navode na razmišljanje i to u sljedećim kategorijama:

1. **znam:** Koliko znam o toj temi? Što sam sve naučio/la?
2. **želim znati:** Što mi je nepoznanica s obzirom na zadanu temu? Što bih volio/voljela znati? O čemu bih volio/voljela više naučiti?
3. **naučio/la sam:** u početnoj fazi aktivnosti ova se rubrika ostavlja praznom i ispunjava se nakon odrađene aktivnosti, primjerice čitanja, pisanja, razgovora, rasprava i dr. čime se utvrđuje naučeno te zaključuje jesu li dobiveni odgovori na pitanja postavljena u stupcu *želim znati*.

Tablica 2. Primjer tablice za provođenje strategije *znam-želim znati-naučio/la sam*

znam	želim znati	naučio/la sam
Učenik ispunjava prije nastavnoga sata.	Učenik ispunjava prije nastavnoga sata.	Učenik ispunjava nakon nastavnoga sata.

5.1.2. Ispremiješane rečenice

Ispremiješane rečenice je vrlo jednostavna strategija kojom se potiče aktivno učenje, a može biti provedena organiziranjem individualnoga rada ili ona sama može potaknuti neki od oblika suradničkoga učenja. Ovom se strategijom kod učenika potiču motivacijski procesi jer nerijetko podsjeća na igru (Larsen 2004). Strategijom *ispremiješane rečenice* učenike se može potaknuti da evociraju stečena znanja, memoriraju određeni sadržaj i/ili provjere vlastito razumijevanje određenoga pojma/teme (Forum za slobodu odgoja 2006).

Postupak provođenja

Strategija *ispremiješane rečenice* provodi se tako da učitelj učenicima (individualno ili u grupi) podijeli rastavljenju rečenicu koja može biti: definicija nekoga pojma, opisana procedura, pravilo, rezultat istraživanja, uputa za rad i slično. Učenici imaju zadatak u zadanom vremenu složiti rastavljenju rečenicu ispravnim redoslijedom. Nakon odrađenoga zadatka učenici s učiteljem provjeravaju točnost obavljenoga zadatka. Strategija *ispremiješane rečenice* može se primijeniti za slaganje kraćih rečenica (koje mogu sadržavati i slikovne dijelove) kao i za duže tekstove. Također, primjena ove strategije može biti takva da se, primjerice, učenicima namjerno stave pogrešne riječi (tzv. ometači) u rečeničnu konstrukciju koje onda moraju uočiti i odbaciti iz slaganja pune rečenice, odnosno teksta.

Slika 3. Primjer zadavanja jednostavnije rečenice sa slikovnim prikazima

5.1.3. Jednominutni papir

Jednominutni papir je aktivna strategija kojom se na temelju individualnoga rada učenika nastoji dobiti povratnu informaciju učenika o procesu učenja (McKeachie 2002). Ovom se strategijom kod učenika mogu potaknuti i viši kognitivni procesi budući da se pitanja mogu formulirati tako da se od učenika traži da sumiraju, sintetiziraju, izvedu najvažnije činjenice, ideje, procese kao i da procijene vlastito razumijevanje. Osim toga, provođenjem strategije *jednominutni papir* kod učenika se potiču komunikacijske vještine kao i vještine pisanja.

Postupak provođenja

Strategija *jednominutni papir* najčešće se provodi na kraju nastavnoga sata tako da učitelj zadaje uglavnom dva pitanja učenicima na koja moraju odgovoriti u kratkom vremenu, ne dužem od dvije minute. Prije postavljanja pitanja učitelj mora jasno odrediti

5. STRATEGIJE ZA POTICANJE AKTIVNOGA UČENJA

što želi saznati postavljanjem pitanja. Ovom se strategijom uglavnom želi utvrditi (Stead 2005):

1. Što je naučeno?
2. Postoji li nešto nejasno?

Nakon što učenici napišu svoje odgovore, a mogu napisati i dodatna pitanja, njihovi odgovori (pitanja) mogu poslužiti kao polazište za raspravu s cijelim razredom ili kao polazište za dodatna objašnjenja učitelja.

JEDNOMINUTNI PAPIR

Što sam naučio/la na današnjem satu?

Ostalo mi je nejasno...

Što smatram posebno važnim?

Volio/voljela bih znati više o...

Slika 4. Primjer pitanja za provođenje strategije *jednominutni papir*

5.1.4. Usijana točka

Usijana točka jedna je od jednostavnijih aktivnih strategija kojom se pisano (može i usmeno) provjerava usvojenost sadržaja. Ova strategija pripada individualnim aktivnim strategijama budući da se od učenika traži da samostalno izdvoje konkretne sadržaje koje nisu dovoljno dobro razumjeli (Angelo i Cross 1993). Provođenjem ove strategije učenike se potiče na samorefleksiju, a učitelju se pruža mogućnost uvida u uspješnost procesa poučavanja. Strategijom *usijana točka* mogu se motivirati učenici koji imaju problema s postavljenjem pitanja ili iniciranjem razgovora pred cijelim razredom.

Postupak provođenja

Strategija *usijana točka* započinje pitanjima učitelja. Učitelj može, primjerice, učenicima postaviti sljedeća pitanja:

1. Kao otvoreno pitanje ostalo mi je...?
2. Nejasan mi je dio koji govori o ...?.

Drugi način provođenja je da se učenicima na komadu papira, odnosno tzv. *izlaznim karticama* zadaje da naprave tablicu od dva reda. U prvi red će zapisati sve što su razumjeli vezano uz obrađen sadržaj ili samostalno pročitani tekst, odgledan audiovizualan materijal i sl., a u drugi red sve ono što im je ostalo nejasno. Nakon identifikacije nejasnoća, uloga učitelja je nejasnoće razjasniti. Ova strategija može biti i dobar temelj ili povod za provođenje razredne rasprave.

Slika 5. Pitanja vezana uz strategiju *Usijana točka*

Slika 6. Primjer tzv. izlazne kartice

5.1.5. Mozgovno nadmetanje

Mozgovno nadmetanje je suradnička aktivnost koja se provodi individualno te u manjim ili većim grupama. Primjenom ove strategije kod učenika se potiče memoriranje, sistematizacija naučenoga i samorefleksija kao i uvažavanje i prihvaćanje različitih mišljenja. Cilj je ove strategije provjeriti uspješnost procesa poučavanja i učenja, a može se provoditi tijekom ili na kraju nastavnoga sata.

Postupak provođenja

Mozgovno nadmetanje započinje tako da učitelj zadaje učenicima da izdvoje sve što su zapamtili nakon predavanja. Budući da se strategija *mozgovno nadmetanje* najčešće provodi pisanim putem, učenicima se zadaje da na listu papira napišu sve što su zapamtili iz predavanja. Uz to se, primjerice, učenicima može ograničiti broj činjenica koje mogu zapisati pa u tom kontekstu zadati da napišu tri ključne činjenice koje su zapamtili. Nakon što učenici na komad papira zapišu zadano, imaju na raspolaganju određeno vrijeme kako bi o onome što su izdvojili i zapisali porazgovarali s ostalim članovima grupe te tako uočili određene sličnosti i/ili razlike ili eventualne pogreške.

Ova strategija može se provesti i na način da se učenicima podijeli papir na kojem se nalazi konceptualna tablica s onolikim brojem okomitih linija koliko je članova grupe te s vodoravnim linijama unutar kojih su postavljena pitanja vezana uz sadržaj predavanja. Zadatak je učenika da svaki član grupe u svojoj koloni ponudi odgovor na zadano pitanje vodeći računa da ne ponavlja odgovor prethodnoga učenika. Nakon što je tablica ispunjena, slijedi rasprava unutar grupe i određivanje najpreciznijega odgovora na postavljeno pitanje. Rezultati rada pojedine grupe mogu se prikazati i pred cijelim razredom.

Slika 7. Primjer organizacije rada strategije *mozgovno nadmetanje*